

**FOGARASI MIHÁLY – KOVÁCS ISTVÁN –
SZEDLÁK PÉTER**

A résztvevők valósága:
2006. szeptember 18., október 23.

I. rész¹

A tanulmány két, egymástól függetlenül elvégzett vizsgálat eredményeit mutatja be. Az első kutatás a 2006. szeptember 18-án, az MTV székházánál történő összecsapásokban érintett rendőrök történeteikről alkotott társas reprezentációit (I. rész), míg a második a 2006. október 23-i események civil és rendőri résztvevőinek szociális reprezentációit tárta fel (II. rész). Összefoglaljuk a két, önálló vizsgálat eredményeit, és összevetjük egymással a szeptemberi és az októberi események valóságkonstrukcióit.

A történetek értelmezését sokszor és sokféleképpen kísérelték meg. Jelen kutatás eredményein keresztül az eseményekben közvetlenül érintettek saját valóságértelmezéseit ismerhetjük meg. Azokat a valóságokat, amelyek szociális konstrukció révén jöttek létre.

Az eljárás

A 2006. szeptember 18-i események kapcsán a ténylegesen bevetett rendőri erők tagjaiból (*aktív csoport*, N = 14); valamint a helyszínen a tartalék szerepét betöltő állomány tagjaiból (*inaktív csoport*, N = 8) állítottunk össze egy vizsgálati csoportot. Az október 23-i történések szociális reprezentációit a bevetett rendőrökből (*rendőri csoport*, N = 10) és a tiltakozó civil személyekből (*civil csoport*, N = 10) összeállított mintán vizsgáltuk.

A félig strukturált interjútechnikát alkalmaztuk. Az interjúk vezérfonalát alkotó tematikus csomópontok: mi, hogyan és miért történt, az interjúalanyok reflexiói önmagukra, a helyzetre, valamint annak szereplőire.

A szövegeket a szekvenciális-transzformatív modell segítségével elemeztük. A kvalitatív szövegelemzésen belül a tematikus elemzés technikáját

¹ A tanulmány befejező része a Belügyi Szemle szeptemberi számában jelenik meg.

használtuk. A „része valaminek” logikai összefüggések kódolása pedig lehetővé tette, hogy a kódok által azonosított elemi tematikus egységek adott esetben hierarchikusan egymásra épülő jelentésegységekbe, jelentésmezőkbe tömörüljenek.

Eredmények

A négy vizsgálati csoport szociálisrepresentáció-struktúrájának és azok összetevőinek részletes ismertetésére (terjedelmi korlátok miatt) itt nem térhetünk ki. A legfontosabb eredmények:

Az *aktív csoport* szerint a székház védelméhez szükséges feltételek mindegyike hiányzott vagy elégtelennek bizonyult. Megítélésük szerint a rendőrség mint intézmény cserbenhagyta őket.

Az *inaktív csoport* önmagát a remény letéteményeseként; a történeteket igazságtalanságként reprezentálja.

Az október 23-i események néhány fontos szociális konstruktuma: míg a rendőrök magukra mint bosszú motiválta fizikai agressziót alkalmazó sokaságra gondolnak, addig a civilek a rendőröket döntően verbális agresszoroknak tartják. A *civil csoport* a saját fizikai agressziójáról sokkal szélesebb körben alkotott társas konstruktumot, mint a rendőrök tettlegességéről.

Az összecsapások okairól: mindkét csoportban megjelenik az „őszödi beszéd” hatása; a *rendőri csoport* kiemeli az akkori ellenzék, a *civil csoport* az akkori kormánypolitika szerepét.

Az események céljáról: a civilek és a rendőrök szerint is puccskísérlet zajlott le.

A történetek kapcsán civilek és rendőrök egyaránt elégedetlenek és csalódottak.

A címben jelzett időpontokban két olyan, jól ismert, csapaterős rendőrségi beavatkozást megkövetelő tömegmegmozdulásra került sor, amelyek sokfelé ágazó hatásai és következményei, bizvást mondhatjuk, hogy napjainkig is tetten érhetőek. Mind a szeptember 18-án, az esti órákban a Magyar Televízió Szabadság téri székházánál, mind az október 23-i, szinte a Budapest egész belső területére kiterjedő, a rendőri erők és a tiltakozó civilek között lezajló drámai események azonnal széles körű érdeklődést váltottak ki a társadalom széles spektrumában. A történetek értelmezését bel- és külföldön, az ország polgárainak kisebb-nagyobb csoportjaiban, a média felületein, polito-

lógusok és politikusok, társadalomkutatók és jogászok, közemberek és hivatalos jelentések összeállítói² sokszor és sokféleképpen kísérelték meg.

Az utóbb hivatkozott elemzések és az azok nyomán megszületett állásfoglalások az emberi gondolkodás azon logikai, paradigmatis formájának szabályszerűségeit követik³, amelyek az oksági összefüggéseket az ok-okozat logikai viszonyrendszeren belül munkálják ki. Tanulmányunk ezzel szemben olyan, a vizsgálni kívánt történésekről beszámoló interjúszövegek feldolgozásán alapul, amelyek az emberi gondolkodás másik, hétköznapiabb formájának a termékei. Nevezetesen, az interjúalanyok a narratív, történetkonstrukción nyugvó, Bruner⁴ által elbeszélő gondolkodásmódnak nevezett metódus használata révén meséltek a kérdéses eseményekről. A valóság feltárásában mindkét gondolkodásformának megvan a maga jelentősége és haszna: míg a logikai-tudományos forma általános érvényű igazságok felmutatására vállalkozhat, addig a narratív gondolkodásmód az elbeszélte történetbe ágyazott igazságot valóságként megélő sokaság „helyileg” érvényes, partikuláris igazságainak konstruktumait hozza létre⁵.

Megítélésünk szerint, amennyiben igazán a mélyére szeretnénk hatolni valamely társas jelenségnek, le akarjuk írni annak mibenlétét, szerkezetét és funkcionális jellegzetességeit, dinamikáját, akkor a legjobb, amit tehetünk, ha a vizsgálandó jelenség létrehozatalában *közvetlenül érintettek, a résztvevők körében élő, létező saját valóságértelmezéseit* ismerjük meg, a belső világukat, a belnézetet. Azt a valóságot, azt a realitást, amely a célba vett társas közeg(ek)ben úgynevezett szociális konstrukció révén jött létre és ott érvényes. Ekképpen „mi” – alkalmasint kívülállók – is megtudhatjuk, hogy az érintettek számára mit jelent a vizsgálandó szociális jelenségkör. Melyek

2 Például Papp Károly – Halmosi Zsolt – Magyar István – Orbán Péter: Jelentés a Budapesten 2006. október 22-én 00.00 óra és 2006. október 25-én 00.00 óra között történt eseményekkel kapcsolatos rendőri tevékenység kivizsgálásáról. Budapest, 2007; Csepeli György – Gönczöl Katalin – Györgyi Kálmán – Halmi Gábor – Kacziba Antal – Ormos Mária – Pataki Ferenc – Tóth Judit – Vörösmarti Mihály: Vizsgálati jelentés a 2006. szeptember-októberi fővárosi demonstrációkkal, utcai rendezvényekkel és rendfenntartó intézkedésekkel kapcsolatos eseményekről. Budapest, 2007; Gaudi-Nagy Tamás – Horváth Attila: Civil Jogász Bizottság jelentése a 2006. szeptemberi-októberi emberi jogi jogsértésekről. Kairosz Kiadó, Budapest, 2007; Bodoky Tamás: Túlkapások. Elektromédia Kft., Budapest, 2008; Dr. Balsai István, a 2006-os őszi erőszakos rendőri fellépést vizsgáló miniszterelnöki megbízott jelentése. Budapest, 2011; Debreczeni József: A 2006-os őszi. Biber Kiadó, Miskolc, 2012

3 Jerome Bruner: A gondolkodás két formája. In: László János – Thomka Beáta (szerk.): Narratív pszichológia. Kijárat, Budapest, 2001 [Narratívák 5.]

4 Uo.

5 László János: Szociális reprezentáció és narrativitás I. A társas tudás reprezentációjának elmélete. Pszichológia, 1998/2., 115–137. o.

és milyenek az ő valóságai a feltárni kívánt társas jelenség kapcsán. Ezek és csakis ezek a valóságok jelölik ki azt a keretet, amelyhez alkalmazkodnak, viszonyulnak, amely érzelmeket és döntéseket generálhat, amely adott esetben az emberi viszonylatok sokféleségét alakíthatja. Éppen ezért, ha további, érdemi információkhoz akarunk jutni – esetünkben a 2006 őszi lezajló két, kitüntetett jelentőséggel bíró tömegmozdulásról –, akkor a kutatói feladat az abban részt vevő, érintett csoportok körében a tagok közt megosztottan létező, az események jelentéseit megragadó, ekképpen azoknak értelmet adó entitások felderítése.

Így eljárva a megismerni szándékozott valóságról felsejlő kép *valóság*hű lesz (lehet), mivel a tartalmat, az értelmet, a szemantikát nem az óhatatlanul a kívülálló pozícióját betöltő kutató, hanem a vizsgálatba vont érintettek teszik hozzá a kutatók által körvonalaiban csak lazán megjelölt fogalmi kerethez.⁶

A józan ész, a köznapi gondolkodás számára minden bizonnyal különösnek, sőt, netán egyenesen bizarrnak tűnhet az az állítás, miszerint az emberi élettel összefüggő dolgok, események – az úgynevezett szociális világ elemei – nem a tudatunktól függetlenül létező, tehát önmagukban álló, meghatározott jelentéssel bíró entitások, hanem mi, emberek „hozzuk létre” az emberi/*társadalmi valóságunkat* alkotó jelenségeket.⁷

Az a fizikai/anyagi értelemben szemlélve egy és ugyanazon esemény (vagy eseménysorozat), amit „ténynek”, „objektív” létezőnek szokás elismerni, valójában más és más jelentést hordozhat az emberek számára. Például arra a sokszor nyilvánvalónak tűnő jellege miatt fel sem tett kérdésre, hogy „mi ez a dolog, mi ez az esemény?”, lesznek, akik határozottan azt válaszolják: gyilkosság, és lesznek, akiknek szemében ugyanez egyértelműen jogos önvédelemnek számít. Más helyzetre vonatkoztatva: lesznek, akik (bizonyos) történeteket dicső hőstettnek látnak, megint mások háborús – esetleg emberiesség elleni, megbocsáthatatlan – bűnként értelmezik. Bármit jelentsen is „valami” az emberek valamekkora körében, csoportjában, az *a jelentés képezi számukra a tényt* és ezen keresztül *valóságuk egy szeletét*. Ebben az összefüggésben elgondolva tehát a szociális, emberi világ kapcsán nem beszélhetünk „a” tényről, „az” egyedüli, „az” objektíven létező valóságeleméről, hanem csak a mi magunk által, magunk közt kimunkált, megalkotott – konstruált – tényekről, és bármily furcsának hasson is, *konstruált szociális valóságokról*. Persze le-

⁶ Fogarasi Mihály: A rendőri visszaélések szociális reprezentációi I. *Pszichológia*, 2004/1., 75–107. o.

⁷ Például Jerome Bruner: i. m.; Jerome Bruner – Joan Luciarelló: Monologue as narrative recreation of the world. In: Katherine Nelson (ed.): *Narratives from the Crib*. Harvard University Press, Cambridge, 1989

hetnek és bizonyára vannak is olyan jelentések, amelyekben az emberiség egésze, de legalábbis többsége osztozik: egyfajta globális közvélekedést, közösen vallott valóság-összetevőt megtestesítve. A lényeg mégis: a világ dolgait nem reprodukáljuk magunkban és magunk közt, hanem konstruáljuk – megalkotjuk –, létrehozuk a szociális világ dolgait, eseményeit⁸.

Amint azt másutt már kifejtettük⁹, tisztában vagyunk azzal, hogy zavarba ejtő lehet, amikor is adott entitást (itt: a kutatás tárgyául szolgáló eseményeket) és adott reprezentációegyüttest (itt: az eseményekkel összefüggésben álló úgynevezett szociális reprezentációkat) egymással azonosként, ha tetszik, egymás szinonimájaként fogjuk fel (esetünkben a szeptemberi és októberi történeteket *mint* szociális reprezentációkat). Az – esetleges – zavar feloldása érdekében *Wagner*¹⁰ megfontolásait hívjuk segítségül. A szerző éles különbséget tesz a világ azon eseményei és dolgai közt, amelyek egyfelől az emberek egyes csoportjai által nem nevesítettek, nem került sor jellemzők attribúciójára és ezen keresztül az adott entitás valamely sajátosságokkal történő felruházására, valamint – az előbbiekből is következően – az érintett személyek nincsenek abban a helyzetben, hogy diskurzust folytassanak a kérdéses jelenségről, dologról, még ha az egyébként jelentős hatást gyakorol is az életükre¹¹. *Wagner* a valóság e tartományába tartozó entitásokat „valamik”-nek nevezi¹². Ugyanakkor a még illetékesen definiálatlan „valamik”-re irányuló összehangolt interakciók formáját öltő diskurzusok és cselekvések révén az emberek kisebb-nagyobb csoportjai és közösségei létrehozzák, megkonstruálják az immáron ismerőssé tett szociális tárgyak világát¹³. „*Az emberi cselekvés meghúzza a határt a »valamik világa« és az »ismerőssé tett (domesticated) tárgyak világa« között*”¹⁴. Ennélfogva valamely szociális reprezentáció nem pusztán adott csoporthoz, populációhoz tartozó emberek között megosztott mentális tartalom, „[...] *de alapvetően szintűgy beszélgetés és cselekvés [...] is*”¹⁵.

Az előbbi megfontolások alapján reméljük, elfogadható lesz az a vélekedésünk, amely szerint kutatásunk nem a vizsgálatunk tárgyául szolgáló ese-

8 Fogarasi Mihály – Magyar Judit: Induktív és deduktív folyamatok a döntésekben. Rendvédelmi füzetek, 2002/35.

9 Fogarasi Mihály: i. m.

10 Wolfgang Wagner: Social Representations and Beyond: Brute Facts, Symbolic Coping and Domesticated Worlds. Culture and Psychology, vol. 4, no. 3, 1998, pp. 297–329.

11 Uo. 306. o.

12 Uo.

13 Uo. 307. o.

14 Uo., kiemelés az eredetiben.

15 Uo.

ményekről az azokban részt vevő rendőrök és civilek által alkotott szociális reprezentációk elemzését, hanem a szóban forgó események *mint* a résztvevők szociális reprezentációi, más szóval: valóságaik feltárását tekintette feladatának.

Kutatásunk két, egymástól függetlenül végzett vizsgálat eredményeire épül. Az első vizsgálat a 2006. szeptember 18-án, az MTV székházánál történő összecsapásokban érintett rendőrök társas reprezentációit, míg a második a 2006. október 23-i, sokat vitatott eseményeket mint a civil és rendőri résztvevők szociális reprezentációit tárta fel. Tanulmányunk első részében a mindkét vizsgálatban alkalmazott metódust, továbbá az MTV-székház körüli fejleményekre vonatkozó kutatás eredményeit mutatjuk be. A második részben a 2006. október 23-ával kapcsolatban kapott eredmények elemzését végezzük el, valamint, ahol lehetőség nyílik rá, összevetjük egymással a szeptemberi és az októberi események valóságkonstrukcióit.

Eljárás

A minták

A 2006. szeptember 18-i, az MTV-székháznál lezajló események kapcsán a ténylegesen bevetett rendőri erők tagjaiból; valamint a helyszínen a tartalék szerepét betöltő állomány tagjaiból (2010-ben) állítottunk össze egy-egy vizsgálati csoportot. Az előbbiekre a továbbiakban mint *aktív vizsgálati csoportra* (N = 14), az utóbbiakra mint *inaktív vizsgálati csoportra* (N = 8) hivatkozunk. A csoportok kialakítása az úgynevezett hólabda-metódust követve történt.

A 2006. október 23-i történések szociális reprezentációit (2012 folyamán) szintén két, független vizsgálati csoporttól kapott interjúszövegek elemzése segítségével tártuk fel. A csapaterős rendőri tevékenységben részt vevő személyekből a *rendőri* (N = 10); a velük szemben álló polgári személyekből pedig a *civil vizsgálati csoportot* (N = 10) hoztuk létre. Ennek során szintén a hólabda-módszert alkalmaztuk.

A vizsgálati személyek önkéntesen, a kutatás céljáról tájékozottan, anonim vállalták a részvételt.

Az interjú

Az interjúkról magnófelvétel, majd a kazetták tartalmáról szó szerinti átirat készült. Az úgynevezett félig strukturált interjútechnikát alkalmaztuk mind-

két vizsgálatban. Az interjúk vezérfonalát egymással megegyező tematikus csomópontok alkották: az események előzményei, mi, hogyan és miért történt, az interjúalanyok reflexiói önmagukra, a helyzetre, valamint azok szereplőire. E szempontok jelölték ki azt a lazán körvonalazott fogalmi keretet, amelyet aztán maguk az interjúalanyok töltöttek fel jelentéssel, tartalommal.

Az említett tematikus csomópontokhoz kapcsolódó szövegelemek az egyes interjúk menetében eltérő sorrendiségben és terjedelemben bukkantak fel.

A két, egymást kiegészítő kutatásunkból nyert szövegtesteket¹⁶ az úgynevezett szekvenciális-transzformatív modell segítségével elemeztük¹⁷. A modell lényegét *Ehmann* világosan tárja elénk: „[...] az elsődleges cél a szövegelemek nyilvánvalóvá tétele, amennyiben azok az elemzés kiinduló állapotában rejtettek; [...] végcélja pedig az, hogy skálázható pszichológiai változók értékeit azonosítsa”¹⁸. Annak érdekében, hogy a szövegekben megbúvó rejtett jelentéseket – azok eredeti komplexitását és gazdagságát lehetőség szerint mind teljesebben megőrizve – azonosítsuk, a kvalitatív szövegelemzésen belül az úgynevezett tematikus elemzés technikáját használtuk¹⁹. Ennek legfőbb ismervét abban jelölhetjük meg, hogy mindazon szövegelemek, amelyek a szöveg egy adott pontján felismerhető és körülhatárolható tartalmat hordoznak, a jelentést megragadni hivatott hozzárendelt kód segítségével váljanak azonosíthatóvá és összetartozóvá. Valamely, kóddal jelölt jelentést hordozó tematikus egység lehet egy tagmondat, de akár oldalakon keresztül tartó terjedelmes szövegrész is²⁰.

A következőkben a kódoláskor követett szabályokat foglaljuk össze²¹.

Az egyes kódok által lefedett tartalmi kategóriák operacionalizálása – azaz a kódok definiálása – oly módon történt, hogy a különböző kódok egymástól jelentésükben egyértelműen elkülönülő tartalmi kategóriákat jelöljenek (ne legyen átfedés a kódok jelentésmezéjében), továbbá ügyelni kellett arra, hogy ugyanazon tartalmat mindig ugyanaz a kód jelölje.

Az egyes interjúszövegen belül a kódolt elemi tartalmak között a „része valaminek” fogalmi szintű hierarchiát leképező összefüggést is kódoltuk. Jelölése lehetővé tette, hogy a kódok által azonosított elemi tematikus egységek

¹⁶ Az aktív és inaktív csoport interjúit Szedlák Péter, a rendőri és civil csoport interjúit Kovács István vette fel.

¹⁷ Ehmann Bea: A szöveg mélyén. A pszichológiai tartalomelemzés. Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2002

¹⁸ Uo. 70. o.

¹⁹ Uo. 49. o.

²⁰ Fogarasi Mihály: i. m.

²¹ Uo.

adott esetben hierarchikusan egymásra épülő jelentésegységekbe, jelentésmezőkbe tömörüljenek. Ezekben az esetekben a jelentési hierarchia legalacsonyabb, elemi szintjétől (kódok) kezdődően az alkalmasint mind szélesebbé és absztraktabbá váló tartalmi csoportokat a kódcsoporthoz szintje, végül a főkód szintje nevesíti. Mindezek szimbolikusan reprezentálják az azonosított jelentések között meghúzódó valóságos alá-fölé rendelési viszonyt. Az egyes kódcsoporthoz „csúcán” elhelyezkedő, egy adott jelentéstartomány egészét kifejező kódcsoporthoz tehát a főkódok utalnak majd. Meglehetősen változatos képet tárhat elénk annak vizsgálata, hogy az egyes elemi tartalmak (kódok) mennyiben válhatnak részeivé a mind szélesebb jelentési tartományokat magukban egyesítő, benne foglaltsági viszonyt megtestesítő egységeknek (a kódcsoporthoz és főkódok egymásra épülő szerkezetének). Találkozhatunk majd olyan elemi tartalmi egységekkel, amelyek jelentésbeli „önállóságukat” megtartva semmilyen nagyobb tartalmi körnek sem alkotói; azaz nem részei egyik kódcsoporthoz vagy főkódnak sem. Az ellenkező póluson helyezkedhetnek el mindazon kódok, amelyek valamely kódcsoporthoz keresztül egyúttal egy főkód jelentési tartományának is összetevői. Előfordulhat az is, hogy a kódolt jelentések egy halmaza nem része egyetlen kódcsoporthoz sem, hanem mintegy közvetlenül jelöli ki egy főkód által körülírt jelentésmező határait.

Az interjúszövegekben rejlő információmennyiség lehetőleg minél teljesebb kibontása érdekében törekedtünk a jelentések finom megkülönböztetésére. Mindez együtt járt meglehetősen sokféle elkülönülő tartalom – és azoknak megfeleltetett kód – meghatározásával. Egyúttal magában hordozta annak kockázatát is, hogy amennyiben a szövegben felbukkanó körülhatárolt tartalom a hozzárendelt kóddal, amely nem más, mint „...*hipotetikus kvalitatív adat...*”²² csak kevés számú személynél jelenik meg, és így nem tükrözi a vizsgált csoportokban létező közvélekedéseket, akkor a kérdéses hipotézist el kell utasítanunk. Ekkor a tartalom inkább az egyéni mentális reprezentáció formáját ölti, semmint valamely közösen birtokolt valóságkonstrukció összetevőjének (szociálisreprezentációalkotó-elemének) bizonyulna.

Adatfeldolgozás

A tematikus egységek interjúként külön-külön elvégzett kódolása, a kódcsoporthoz és/vagy főkódok azonosítása után kiszámoltuk e változók mintáinkon belüli gyakorisági eloszlásait. Mégpedig az úgynevezett nem gyakorisági

²² Ehmann Bea: i. m. 48. o.

elemzőtechnika alkalmazásával, ami azt jelenti, hogy külön-külön mind a négy vizsgálati csoportunk szövegbázisában megvizsgáltuk, hogy a mintákat alkotó személyek közül hánynál jelent meg akárcsak egyetlen alkalommal is a kérdéses változó²³.

A változók és változócsoporthoz azonosítása lehetővé tette, hogy az elemi jelentésekről három különböző szerveződési szinten is megállapíthassuk, vajon azok részei-e valamely vizsgálati csoportunk kutatás során feltárni kívánt társas reprezentációinak, vagy sem. Az ennek érdekében elvégzett, matematikai statisztikai számításokon nyugvó adatfeldolgozást rendre kódszintű, kódcsoporthoz tartozó és főkédszintű elemzésként nevesítettük. A *kódszintű elemzés* során az egyes vizsgálati csoportokhoz köthető kódok összessége jelöli ki az elemzés kontextusát. Mindez azt jelenti, hogy az egyes kódok által lefedett tartalmak társas szintű jelentőségét – a kódok csoporton belüli gyakoriságát – a vizsgált csoporthoz tartozó kódok összességének figyelembevételével állapítjuk meg. A *kódcsoporthoz tartozó elemzés* épp ellenkezőleg, egy adott, jól körülhatárolható, de viszonylag szűk tartalmi körhöz mint egészhez viszonyítja a kódcsoporthoz tartozó kódok statisztikailag értékelhető súlyát, amelyen keresztül eldönthető, vajon a vizsgált kód által azonosított jelentés része-e egy adott kódcsoporthoz. A *főkódszintű elemzés* logikája az előbbivel rokonítható, azzal az eltéréssel, hogy értelemszerűen ekkor a kódcsoporthoz képest tágasabb jelentéstartományokat vonunk az elemzésünk hatókörébe.

A különböző elemzési szintekhez rendelt nominális típusú változóink matematikai statisztikai feldolgozása elsődlegesen a *McNemar*-próba sorozatos végrehajtásán alapult, mégpedig a következő metódust követve²⁴:

1. A *McNemar*-próba páros összehasonlításai segítségével megállapítottuk az adott elemzési szint (kód-, kódcsoporthoz tartozó, főkédszint) legnagyobb gyakorisági értékű kódjához (vagy kódjaihoz) képest az összes többi, ugyanezen szinthez tartozó kódjára adódó χ^2 (X^2) értékeket.
2. A kapott X^2 értékeket azonban sok esetben nem a próbák által jelzett szignifikanciaszintnek megfelelően értékeltük, hanem annak függvényében, hogy az elemzés alatt álló halmazt összesen hány változó alkotta (kivéve a 2 kódból álló csoportokat).²⁵

23 Ole R. Holsti: Content Analysis for the Social Sciences and Humanities. Addison Wesley Publishing Company, Reading, 1969

24 Fogarasi Mihály: A rendőri oktatás szociális reprezentációi. *Pszichológia*, 2005/1., 27–69. o.

25 A matematikai statisztikai feldolgozás kapcsán nyújtott felbecsülhetetlen értékű segítségéért itt szeretnénk köszönetet mondani Vargha Andrásnak.

3. A változók számát figyelembe véve, a következő eljárásmenetet követve határoztuk meg az adott elemzési és szignifikanciaszintre érvényes úgynevezett Z^2 értékét:

a) P meghatározása:

$$\text{az elemzendő változók száma} = \frac{n \cdot n \cdot (n - 1)}{2} = y \rightarrow P = \frac{0,05}{y} / 0,01; 0,1/$$

b) Z meghatározása: standard normális eloszlás táblázat értékei szerint:

$$\frac{P}{2} \rightarrow Z$$

c) Z négyzetre emelése: Z^2

4. Végül a kiszámított X^2 értékeket a vizsgált elemzési szint „közös” Z^2 értékéhez viszonyítottuk. Akkor és csak akkor számít jelentősnek a legnagyobb gyakoriságú változótól történő eltérés mértéke, ha az éppen vizsgált változó X^2 értéke meghaladta Z^2 -ét ($X^2 > Z^2$).

Matematikai statisztikai értelemben tehát azon tartalmakat jelölő kódok számítanak szociálisreprezentáció-alkotóknak, amelyek gyakorisági értékei ebben az összefüggésben *nem térnek el* szignifikáns mértékben az összehasonlítás alapjául szolgáló, az adott kontextusban legnagyobb gyakoriságú kódtól, és fordítva²⁶!

Eredmények

A tévészékháznál szolgálatot teljesítő rendőrök szociális reprezentációi.

Az aktív csoport eredményei

A következőkben bemutatjuk az *aktív csoporthoz* tartozó interjúalanyok szövegtestében azonosított, elemi tartalmi egységeket jelölő kódokat, a kódokból megalkotott kódcsoportokat, illetve a főkéddel nevesített, még szélesebb jelentési tartományokat, valamint mindezek gyakorisági értékeit (*1. számú táblázat*). (A kódcsoportok neveit *dőlten*, nagy kezdőbetűvel; a főkéddéit vastagítással jelöltük.)

A legfontosabb feladat azonban nem más, mint annak megállapítása, hogy az egyes kódok társas szinten is reprezentálják-e az általuk azonosított való-

²⁶ Fogarasi Mihály (2005): i. m.

1. számú táblázat

Az aktív csoport tartalmainak kódrendszere és gyakorisági értékei

TARTALMAK GYAKORISÁG (%)	
Feltételek	100
<i>Parancsnoki szerep</i>	100
parancsnoki tehetetlenség	100
rossz parancsnok	86
jó parancsnok	21
<i>Erőforrások</i>	100
rossz felszerelés	100
téves információ	100
kevés rendőr	93
információhiány	86
készlethiány	57
hiányos kiképzés	43
Agresszió	100
<i>Civil agresszió</i>	100
agresszív tömeg	100
sérülés	100
<i>Rendőri agresszió</i>	100
tömeg irányába	100
rendőr irányába	36
<i>Szolidaritás</i>	100
<i>Rendőri szolidaritás</i>	100
nincs rendőri segítség	86
rendőri segítség – rendőr irányába*	64
rendőri szolidaritás**	57
<i>Civil szolidaritás</i>	36
civil segítség	36
civil szimpátia	14
Érzelmek	100
<i>Pozitív rendőri érzelem</i>	93
büszkeség	50
lélekjelenlét	50
hősiesség	43
autonómia	29
akciószertet	29
remény	14
<i>Negatív rendőri érzelem</i>	100
félelem	100
közöny	21
igazságtalanság	14
meglepetés	43

* rendőri segítség – rendőr irányába:
a rendőrök között tevéleges formában
megnyilvánult szolidaritási aktusok
tartalmái;

** rendőri szolidaritás: a rendőrök között
szóbeli formában megnyilvánuló szol-
idaritási aktusok tartalmái.

ságmozzanatot – a kódolt jelentést. A választ, ahol erre mód nyílik, három eltérő léptékű, de egymásra hierarchikusan épülő kontextusba ágyazottan keressük. Amint azt az adatfeldolgozás módszerét bemutató részben már ismertettük, a kódok előfordulási gyakoriságát mind a kódok összességén belül a legnagyobb gyakorisággal előforduló kóddal/kódokkal (kódszintű elemzés); mind az őket magukba foglaló kódcsoporthoz, illetve főkódhoz tartozó leggyakoribb előfordulású arányú kóddal/kódokkal (kódcsoport- és főkódszintű elemzés), a matematikai statisztika módszereit használva, egyaránt összevetjük. A 2. számú táblázatban mutatjuk be a kapott eredményeket.

Mielőtt áttekintjük a három különböző elemzési szinten kapott eredményeket, értelmeznünk kell a „próba nem lehetséges” kitélt. A nem parametrikus (igen/nem választípusú) változók páros összehasonlítására szolgáló McNemar-próba ugyanis nem végezhető el olyan esetekben, amikor mindkét változó gyakorisági eloszlása – valamelyik érték szerint, de – szélsőségesen homogén. A gyakorlatban mindez azt jelenti, hogy ha például tíz személy közül az egyik változó szerint mindenki „igen” (vagy „nem”) választ ad, míg a másik változóhoz rendelt – tegyük fel – nyolcan válaszolnak szintén „igen”-nel (vagy „nem”-mel), akkor a próba már nem hajtható végre. Röviden: a négy úgynevezett cella közül nem szabad, hogy kettőben is háromnál kisebb legyen az esetek száma.

A *kódszintű elemzés* eredményei. A mindösszesen 28 változóhoz tartozó $Z^2 > 13,0$ érték a $p < 0,1$ valószínűségi értékhez rendelt. Vizsgálódásunk logikájába illeszkedően ez a szignifikanciaérték esetünkben szokatlan módon, de mégis, a szokásosan követettnél ($p < 0,05$) szigorúbb matematikai statisztikai követelménynek feleltethető meg. Azt jelenti, hogy az aktuálisan vizsgált kódot csak abban az esetben soroljuk a jelentős gyakoriságú, ennél fogva társas szinten is jelentést hordozó kódok közé, ha az összes kód között a legnagyobb gyakorisággal előforduló kód vagy kódok gyakoriságához képest még tendenciaszinten ($p < 0,1$) sem bizonyul kisebb gyakoriságúnak. Azaz, ebben az esetben a két összemért kód gyakorisági értéke statisztikai értelemben megegyező. E szigorúbb kritérium alkalmazására a változók viszonylag nagy száma (összesen 28-féle kód) miatt van szükség annak érdekében, hogy az éppen összehasonlított kód gyakoriságáról nagy biztonsággal állapíthassuk meg, hogy a párjához képest statisztikai értelemben kevésbé gyakorinak számít-e, vagy sem.

Előjáróban meg kell még jegyeznünk, hogy a kódok között három olyan is előfordul, amely mindössze két-két fő (14 százalék) esetében jelent meg („civil szimpátia”, „remény”, „igazságtalanság”). Pusztán a józan észre ha-

2. számú táblázat

Az aktív csoport kódrendszere alapján számított χ^2 és Z^2 értékek

A tartalmi egységek és a figyelembe vett kódok száma	Z^2 értékek	χ^2 értékek az egyes elemzési szinteken		
		kód	kódcsoport	főkód
$\Sigma = 28$ db	> 13,0			
Feltételek 9	> 10,2			
<i>Parancsnoki szerep 3</i>	4,54			
parancsnoki tehetetlenség		–	–	–
rossz parancsnok		*	*	*
jó parancsnok		11,0	11,0	11,0
<i>Erőforrások 6</i>	8,58			
rossz felszerelés		–	–	–
téves információ		–	–	–
kevés rendőr		*	*	*
információhiány		*	*	*
készlehiány		6,0	6,0	6,0
hiányos kiképzés		8,0	8,0	8,0
Agresszió 4	6,97			
<i>Civil agresszió 2</i>				
agresszív tömeg		–	–	–
sérülés		–	–	–
<i>Rendőri agresszió 2</i>				
tömeg irányába		–	–	–
rendőr irányába		9,0	9,0; < p 0,01	9,0
Szolidaritás 5	7,9			
<i>Rendőri szolidaritás 3</i>	4,54			
nincs rendőri segítség		*	1,0	1,0
rendőri segítség rendőr irányába		5,0	2,67	2,67
rendőri szolidaritás		6,0		
<i>Civil szolidaritás 2</i>				
civil segítség		9,0	*	7,0
civil szimpátia		*		*
Érzelmek 10	$\cong 10,6$			
<i>Pozitív rendőri érzelem 6</i>	8,58			
büszkeség		7,0	–	7,0
lélekjelenlét		7,0	0,14	8,0
hősiesség		8,0	1,0	10,0
autonómia		10,0	1,0	10,0
akciószerepet		10,0	*	*
remény		*		
<i>Negatív rendőri érzelem 3</i>	4,54			
félelem		–	–	–
közöny		11,0	11,0	11,0
igazságtalanság		*	*	*
meglepetés 1		8,0	–	8,0

Megjegyzés: kódszinten a Z^2 értékek a $p < 0,1$; kódcsoport- és főkódszinten a $p < 0,05$ valószínűséghez tartoznak

* a McNemar-próba elvégzése nem lehetséges

gyatkozva is nyilvánvaló, hogy e jelentések kapcsán dőreség lenne társas szintű jelenségről, reprezentálódásról beszélni. Ennek ellenére a statisztikai elemzések során a változók aktuális számának meghatározásakor e három kódot mint három változót természetesen figyelembe kellett vennünk.

Amint láthatjuk, még e szigorú statisztikai kritérium mellett is az összes többi, azaz 25 kód a kritikus $Z^2 > 13,0$ érték alatt maradt. A közöttük legkisebb gyakoriságú „jó parancsnok” és „közöny” kódokkal jelölt tartalmak esetében sem éri azt el a χ^2 értéke (11,0). Tehát a hat legnagyobb gyakoriságú (egyként százszázalékos) kóddal összehasonlítva a számításba vett 19-féle kód gyakorisága statisztikai értelemben még tendenciaszinten sem tér el. Másképpen: az e kódok által azonosított jelentések a kódok elemzési szintjén *társas léptékben is* kivétel nélkül jelentőséggel bírnak, azaz szociálisreprezentáció-elemekként részei az *aktív csoport* körében kitapintható valóságértelmezésnek.

A *kódcsoportszintű elemzés* eredményei. A nyolcféle kódcsoportot összesen 27 kód alkotja. A nyolc közül öt olyan kódcsoportot találunk, amely két-nél több kódot foglal magába. E kódcsoportok esetében vált szükségessé, hogy a kódcsoportonként megállapított Z^2 értékekkel hasonlítsuk össze az adott kódcsoport alá tartozó releváns kódok χ^2 értékeit. Ezzel szemben, ahol mindössze két-két kód adja ki a – lehető legkisebb jelentéstartományt lefedő – kódcsoportot, ott elvileg a McNemar-próba végrehajtásából adódó szignifikanciaértékek már önmagukban jelenthethetnék az eredményt. Azonban, mint azt kifejtettük, a próba nem minden esetben végezhető el. A jelzett korlátok okán mintánkban csak a *Rendőri agresszió* kódcsoport két kódjának egymáshoz viszonyított gyakoriságát tudtuk a próba segítségével közvetlenül összehasonlítani.

Az általunk követett kódcsoportszintű elemzés könnyebb érthetősége érdekében most bemutatjuk a *Parancsnoki szerep* nevet viselő kódcsoport három kódja kapcsán az eljárás mikéntjét. A kódcsoport legnagyobb gyakoriságú kódja a „parancsnoki tehetetlenség” (100 százalék), ezért e kódhoz kellett hasonlítanunk a másik kettő gyakorisági értékeit. A „rossz parancsnok” kód azonban szintén olyan nagy gyakoriságú (86 százalék), ami nem tette lehetővé, hogy a McNemar-próbát elvégezzük. Ez a fejlemény egyúttal azt is jelenti, hogy éppen a „túl nagy” arányú előfordulása miatt ez utóbbi kód gyakorisági eloszlása értelemszerűen nem különbözhet szignifikáns mértékben az összehasonlítás alapjául szolgáló előbbi kód gyakoriságától. Mindebből adódóan a szóban forgó kódcsoporton belül a McNemar-próbát csak a „jó parancsnok” kód „parancsnoki tehetetlenség” kódhoz viszonyítása kapcsán

hajthattuk végre. A $\chi^2 = 11,0$ érték messze meghaladja a három változóra a $p < 0,05$ szinthez tartozó $Z^2 = 4,54$ értéket, ennélfogva a „jó parancsnok” kód a kódcsoporthoz belül nem számít szociálisrepresentáció-alkotónak.

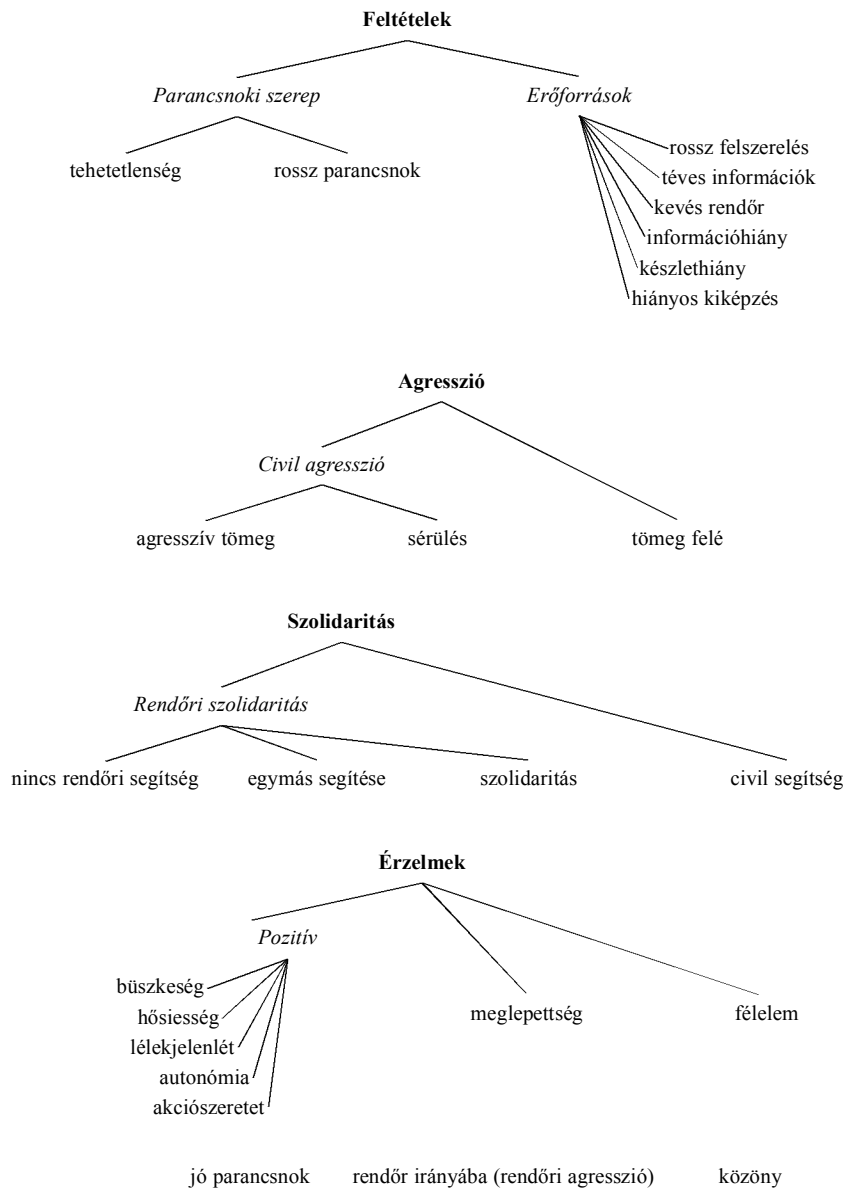
Végeredményben a kódcsoporthoz elemzési szintjén a „jó parancsnok” kód ($\chi^2 = 11 > Z^2 = 4,54$) mellett szintén *nem* tekinthető szociálisjelentés-hordozónak a *Rendőri agresszió* kódcsoporthoz két kódja közül a „rendőr irányába” ($\chi^2 = 9$; $p < 0,01$); valamint a *Negatív rendőri érzélem* kódcsoporthoz tartozó „közöny” ($11 > 4,54$) tartalmi egysége.

A főkédszintű elemzés eredményei szerint ugyancsak az imént említett három kód által nevesített jelentés *nem* számít társasrepresentáció-alkotónak. A **Feltételek** főkédszintű „jó parancsnok” kódja ($11 > 10,2$), az **Agresszió** főkédszintű jelentésösszetételéből a „rendőr irányába” ($9 > 6,97$), valamint a *Rendőri érzelmek* tartalmi köréből a „közöny” ($11 > 10,6$).

Reményeink szerint az 1. számú ábra segít eligazodni a négy főkédszintű körülmény, az elvégzett próbák tanúsága szerint *szociálisan reprezentált*, társas jelentéstartományok között. Megfigyelhetjük, hogy az *aktív vizsgálati csoportban* a társas szinten is jelentőséggel bíró kódok többsége hogyan simul bele valamely szélesebb jelentési mezőbe. Arra is érdemes felfigyelnünk, hogy az elvégzett matematikai statisztikai próbák eredményeképpen az 1. és 2. számú táblázatban közölt *kódok rendszeréhez* képest milyen változások következtek be a *szociális representáció alkotórészeinek rendszerében!* (A kódcsoporthoz neveit *dőlt*en, nagy kezdőbetűvel; a főkédszintűket vastagítással jelöltük.)

A kódrendszerhez viszonyítva a szociális representációk rendszerében a következő eltéréseket azonosíthatjuk: a kódrendszerben a két-két kód által alkotott *Rendőri agresszió*, *Civil szolidaritás*, valamint *Negatív rendőri érzélem* kódcsoporthoz egy-egy kódja vagy semmilyen elemzési szinten sem számít szociálisrepresentáció-alkotónak („civil szimpátia”), vagy csak a kódok szintjén („rendőr irányába”, „közöny”), ezért a szóban forgó három kódcsoporthoz esetében a representációk rendszerén belül már értelmezhetetlen egy elemből álló „csoportokról” beszélni. E három fogalmi konstrukció így nem része a szociális representációk rendszerének, mintegy „eltűnik” onnan. Mindazonáltal az érintett kódpárosok jelentősnek bizonyuló tartalmi elemei („tömeg irányába”, „civil segítség”, „félelem”) közvetlenül tagozódnak a megfelelő főkédszintű alá. Végül, mivel a „rendőr irányába”, a „közöny” és a „jó parancsnok” kódok csak a kódok elemzési szintjén bírnak társas jelentőséggel, ezért e három tartalmi elem az egymásra épülő jelentési szintekből összeáll, és a főkédszintű

1. számú ábra
A tévészékházat védő rendőrök körében élő szociális reprezentációk
Aktív csoport

dok révén azonosított szociális reprezentációs struktúrákon kívül helyezkednek el; a feltárt jelentéseggyüttes szabadon álló tartalmi elemeit alkotják.

Az Inaktív csoport eredményei

A 3. számú táblázatban tüntettük fel az *inaktív csoport*hoz kapcsolódó kódokat, kódcsoportokat, főkédeket és azok gyakorisági értékeit (a kódcsoportok nevei *dőlten*, nagy kezdőbetűvel; a főkédekéi vastagítva szedve).

A kódok kód-, kódcsoport-, valamint főkédszintű statisztikai elemzéséből származó eredményeket láthatjuk a 4. számú táblázatban, ezek számításához ismét a McNemar-próbát és – ahol szükségesnek/lehetségesnek bizonyult – a számított χ^2 értékek Z^2 értékekkel történő összevetését használtuk fel.

A mintában a kódok több mint fele olyan nagy gyakorisági értékkel van jelen, ami a McNemar-próba elvégzését csak a maradék hat kód esetében tette lehetővé és egyúttal szükségessé.

3. számú táblázat

Az inaktív csoport tartalmainak kódrendszere és gyakorisági értékei

TARTALMAK GYAKORISÁG (%)	
Feltételek	100
<i>Parancsnoki szerep</i>	100
parancsnoki tehetetlenség	100
rossz parancsnok	88
<i>Erőforrások</i>	100
jó felszerelés	100
információhiány	100
erősítés nincs	100
kevés rendőr	63
Agresszió	100
agresszív tömeg	100
sérülés	50
Érzelmek	100
<i>Pozitív rendőri érzélem</i>	100
büszkeség	100
akciószeretet	88
remény	75
hősiesség	63
<i>Negatív rendőri érzélem</i>	100
igazságtalanság	75
közöny	63

4. számú táblázat

Az aktív csoport kódrendszere alapján számított χ^2 és Z^2 értékek

A tartalmi egységek és a figyelembe vett kódok száma	Z^2 értékek	χ^2 értékek az egyes elemzési szinteken		
		kód	kódcsoport	főkód
$\Sigma = 14$ db	10,6			
Feltételek 6	8,58			
<i>Parancsnoki szerep 2</i>				
parancsnoki tehetetlenség		–	–	–
rossz parancsnok		*	*	*
Erőforrások 4	6,97			
jó felszerelés		–	–	–
információhiány		–	–	–
erősítés nincs		–	–	–
kevés rendőr		3,0	3,0	3,0
Agresszió 2				
agresszív tömeg	–	–	–	–
sérülés		4,0	–	4,0; $p < 0,05$
Érzelmek 6	8,58			
<i>Pozitív rendőri érzélem 4</i>	<i>6,97</i>			
büszkeség		–	–	–
akciószerepet		*	*	*
remény		2,0	2,0	2,0
hősiesség		3,0	3,0	3,0
<i>Negatív rendőri érzélem 2</i>	–			
igazságtalanság		2,0	–	2,0
közöny		3,0	0,2; $p > 0,05$	3,0

Megjegyzés: kódszinten a Z^2 értékek a $p < 0,1$; kódcsoport- és főkédszinten a $p < 0,05$ valószínűséghez tartoznak

* a McNemar-próba elvégzése nem lehetséges

A kódszintű elemzés során a mindösszesen 14 változóra (kódra) a $p < 0,1$ valószínűséghez tartozó $Z^2 = 10,6$ értékkel a „kevés rendőr”, „sérülés”, „remény”, „hősiesség”, „igazságtalanság” és „közöny” kódok esetében számított χ^2 értékeket kellett összehasonlítani (rendre: 3,0; 4,0; 2,0; 3,0; 2,0; 3,0). Ezek mindegyike lényegesen a $Z^2 = 10,6$ érték alatt marad. Ebből következően leszögezhetjük, hogy a legnagyobb, százszázalékos gyakorisággal előforduló kódokhoz (ez hatféle kódnál fordult elő!) viszonyítva a többi kód gyakorisági értéke egyik esetben sem különbözik jelentős mértékben, még tendenciaszinten sem. Tehát mind a 14 kód révén megragadott jelentés szociálisan reprezentált elemnek tekinthető.

A kódcsoportok elemzési szintjén az *Erőforrások* kódcsoportba tagozódó „kevés rendőr” kód ($\chi^2 = 3,0 < Z^2 = 6,97$) szociálisreprezentáció-alkotó.

Ugyancsak annak számít a *Pozitív rendőri érzélem* kódcsoporthoz tartozó „remény” és „hősiesség” kód is, amelyek χ^2 értékei (rendre: 2,0, 3,0) a kódcsoporthoz egészére megállapított $Z^2 = 6,97$ értéknél alacsonyabbak. A *Negatív rendőri érzélem* kódcsoporthoz kisebb gyakoriságú tartalmi egységének gyakorisága („közöny”) párjával összehasonlítva („igazságtalanság”) nem különbözik jelentősen ($\chi^2 = 0,2$; $p > 0,05$). Ekképpen a kódcsoporthoz elemzési szintjén a 12, valamely kódcsoporthoz alkotóelemeként azonosított kódból mindegyik az *inaktív csoport* társas jelentéseinek megtestesítője.

A főkédszintű elemzés során a **Feltételek** jelentési tartományon belül csak a „kevés rendőr” kód esetében vált szükségessé és lehetségessé a statisztikai próba elvégzése. A főkédszintű legnagyobb gyakoriságú kódjaival történt egybevetés során kapott $\chi^2 = 3,0$ értéke kisebb, mint a főkédszintűhöz rendelt $Z^2 = 7,9$ érték. Így e kód a főkédszintű tartalmi körön belül ugyancsak szociálisrepresentáció-alkotó. Ezzel szemben az **Agresszió** főkédszintű mindösszesen két összetevője közül a „sérülés” kód gyakorisági értéke (50 százalék) párjához viszonyítva („agresszív tömeg”: 100 százalék) $p < 0,05$ szinten jelentősen kisebb. Végül, az **Érzelmek** főkédszintű által nevesített jelentési mező elemi tartalmi egységei közül mindegyik χ^2 értéke a főkédszintűhöz adódott $Z^2 = 8,58$ értékénél kisebbnek bizonyult. Összességében tehát a főkédszintű elemzési szintjén kizárólag a „sérülés” kód nem számít társasjelentés-hordozónak.

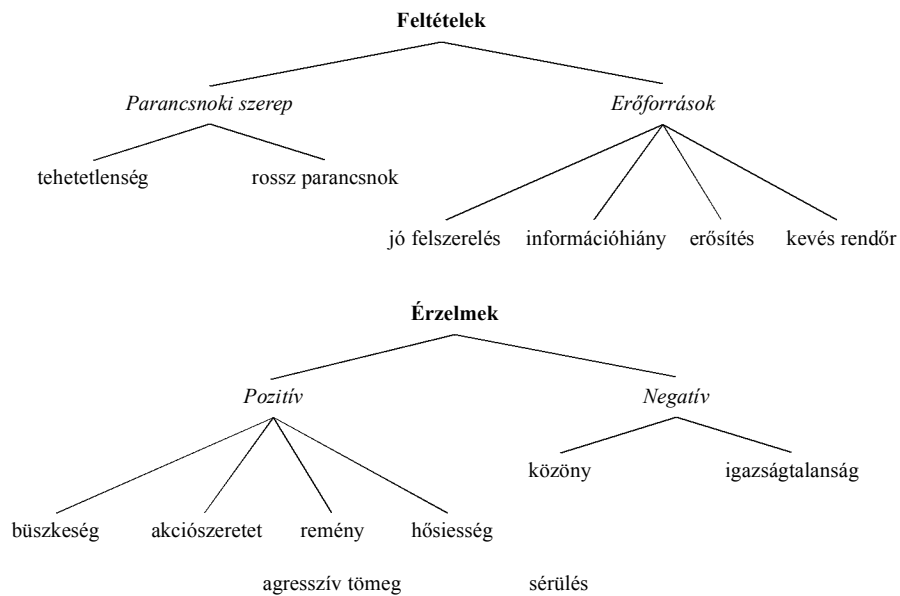
Most már nincs semmi akadály, hogy az *inaktív vizsgálati csoport* körében élő, az MTV-székház környezetében lezajlott események jelentéseit megragadó szociális reprezentációs teret bemutathassuk (2. számú ábra).

Az előttünk álló szociális reprezentáció struktúrája egyetlen, ám annál fontosabb momentumban különbözik a kódrendszer felépítésétől: a szociális reprezentációk köréből az **Agresszió** főkédszintű kikerült (miután a „sérülés” kód a főkédszintű elemzési szinten nem számít társasjelentés-hordozónak), azaz az agresszió jelenségköre úgy, mint *jelentések együttese* nem része az *inaktív vizsgálati csoportunk* valóságértelmezésének. E helyett az agresszióval összefüggésbe hozható, társas szinten reprezentált tartalmakat *egymástól elkülönülten*, fölérendelt, absztrakt kategóriába nem sorolható formában hordozzák az „agresszív tömeg” és a „sérülés” kód által lefedett jelentések.

Az aktív és inaktív csoportok összehasonlításának eredményei

A mindkét vizsgálati csoportban egyaránt előforduló, közös szociálisrepresentáció-alkotó elemeként a következő kódokat azonosíthatjuk: „kevés rendőr”, „információ kevés”, „sérülés”, „nincs segítség”, „erősítés nincs”, „hősiesség”, „akciószereket”, „büszkeség”, „közöny”.

2. számú ábra
A tévészékházat védő rendőrök körében élő szociális reprezentációk
Inaktív csoport

A kódok gyakorisági értékeit az egyoldalú *Fisher*-egzakt-próba használatával hasonlítottuk össze. A következő eredményeket kaptuk (vastagítottan jelöltük a szignifikancia-; *dőlten* a tendenciaszinten szignifikáns eltéréseket) (5. számú táblázat).

Az egyáltalán összehasonlítható kódcsoportok (*Parancsnoki szerep*, *Erőforrások*, *Pozitív és Negatív rendőri érzelem*) és főkédek (**Feltételek**, **Érzelmek**) előfordulási gyakorisága között semmilyen különbség sem tapasztalható, hiszen mindegyik egyként maximális arányban fordul elő mindkét vizsgálati csoportunkban.

Megvitatás

Mielőtt az *aktív és inaktív vizsgálati csoportunk* által, az előbbieken megismert szociális reprezentációkat egymásra reflektáltan értelmeznénk, fontosnak tartjuk megvilágítani, hogy valójában mit is jelent az a fejlemény, ami-

5. számú táblázat

Az aktív és inaktív csoport tartalmainak összehasonlítása

Kódok	Szignifikanciaszintek
kevés rendőr	0,1167 n. sz.*
információ kevés	0,3939 n. sz.
sérülés	0,0096
nincs segítség/erősítés nincs	0,3939 n. sz.
hősiesség	0,3297 n. sz.
akciószereket	0,0119
büszkeség	0,0201
<i>közöny</i>	<i>0,0721</i>

*n. sz. = nem szignifikáns

kor valamely tartalmi elem csak kódszinten vagy a kódcsoporthoz és/vagy a főkódszinten is számottevő társajelentés-meghatározó összetevőnek bizonyul. Nos, azt mondhatjuk, hogy mindazon kódok által azonosított jelentései elemek, amelyek pusztán a kódok elemzési szintjén bírnak jelentőséggel, a vizsgált csoport teljes, szociálisan reprezentált valóságán belül fontos összetevők ugyan, de a közösen megkonstruált valóságmozzanat vázát alkotó reprezentációs *szerkezetnek* mégsem részei. Az ilyen esetekben azt állapíthatjuk meg, hogy a strukturált jelentési mezőn kívül eső, ebben az értelemben egyfajta differenciálatlan jelentőséget hordozó tartalmi egységek szerepét töltik be. Ezzel szemben a kódcsoporthoz, de különösen a legszélesebb jelentési mezőket lefedő főkódok elemzési szintjén is számottevőnek bizonyult elemi tartalmi egységek már jelentési struktúrákat építő jelentőséggel is bírnak. Éppen ezért tekinthetjük ez utóbbi kódok jelentéseit erős szociálisreprezentáció-alkotóknak²⁷.

A következőkben az MTV-székháznál lezajló eseményekben részt vevő két rendőri csoport szociális reprezentációit hasonlítjuk össze.

Általánosságban szükséges megjegyeznünk, hogy az egyes vizsgálati csoportjaink összehasonlítása során nem támaszkodhatunk kizárólag a matematikai statisztikai számítások már közölt eredményeire, hiszen a statisztika számára nem értelmezhető az a fejlemény, amikor például az összehasonlítható minták egyikében megjelenik valamely változó (kód, kódcsoporthoz, főkód), de a párjánál az hiányzik. Talán érdemes is mindjárt egy ilyen, statisztikai értelemben „láthatatlan”, ám annál fontosabb hiátus megbeszélésével

27 Uo.

kezdenünk: az MTV-székháznál szolgálatot teljesítő rendőrökből összeállított mindkét vizsgálati csoportunknak az ott történetekre reflektáló társas valóságából egyként hiányoznak ugyanis az események háttérét, mozgatórugóit értelmező szociális reprezentációk. Úgy tűnik, hogy bár maga a kutatás évekkal a történetek után zajlott le, mégis a megkonstruált szociális reprezentációk a korábban átélt *események helyzethez kötődő*, szituatív mozzanataiból épültek fel. Feltehető, hogy részben a történések megélésének intenzív emocionális töltete az érintettek számára még utólag sem tette lehetővé a nagyobb távolságtartást igénylő, az események mögöttesének feldolgozására irányuló, közös értelmező tevékenység megjelenését. Az eseményeket rendőri/szakmai; a felfokozott és tömegesen jelen lévő indulatok és azok kezelése; valamint az érzelmek/önreflexiók jelentésteli dimenziói szerint dolgozták fel. A kialakult helyzet okai az ő szemükben jól érzékelhetően sem akkor, sem azóta nem számítanak releváns tényezőnek. Számukra az intézkedést megkövetelő helyzet attribútumai a fontosak, nem a helyzet előállításához vezető út. Mindamellett azt is gondoljuk, hogy ebben az attitűdben a csapatszolgálatot ellátó rendőrök professzionális hozzáállásának egyik lényegi kritériumát ismerhetjük fel.

Feltűnő, de könnyen érthető, hogy az *inaktív csoport* releváns valóságértelmezése sokkal szegényesebb, mint a párjáé. Reprezentációs mezőjüket mindössze két főkérdés által lefedett jelentések alkotják, amelyek explicit formában nem érintik például a szolidaritási tematikát. Az agresszió reprezentációi tartalmukban egysíkúak; csak a civilek rendőrökre irányuló, indulatoktól fűtött megnyilvánulásairól konstruáltak közös jelentést. Minden bizonnyal a történések „perifériáról” való megélése, a passzív, várakozó szerepre kárhoztatás magyarázhatja társas valóságértelmezésük e sajátosságait, hiszen az eseményekről még csak nem is szerezhettek közvetlen tapasztalatokat.

Mindkét vizsgálati csoportunkban a talán leginkább kidolgozott jelentés-együttes a bevetéssel összefüggésben álló rendőri/szakmai sajátosságokról alkotott társas reprezentációk köre, amelyet a kódolás során a Feltételek főkérdéssel azonosítottunk. Az *aktív* és az *inaktív csoport* idevágó nézetei közt tanulságos megvizsgálnunk mind a fellelhető azonosságokat, mind az eltéréseket. A helyszínen irányító funkciót ellátó parancsnokok szakmai teljesítményéről mindkét csoport tagjai egymással lényegében megegyező tartalmak alapján és arányban alkottak lesújtó vélekedést: az elsöprő többség tehetetlennek és szakmailag kifogásolható teljesítményt nyújtónak látja őket. Bár, jegyezzük meg, hogy az *aktív csoporton* belül találkozunk egy gyenge szociális reprezentáció formájában létező, kisebbségi nézettel is, amely elismeri a pa-

rancsnoki teljesítményeket (21 százalék). Az érintetteknél mindez ambivalens viszonyulást tükröz, amennyiben e személyeknél a parancsnoki tevékenység pozitív és negatív megítélései egyaránt reprezentálódnak. Mindkét vizsgálati csoport kevesli a helyszínen bevetett vagy bevethető csapaterő létszámát („kevés rendőr” kódja), továbbá szintén egyező arányban tesznek említést az alulinformáltságukról.

Mindeközben a hatékony rendőri fellépéshez szintén nélkülözhetetlen speciális felszerelésekkel való ellátottságukat a két csoport tagjai épp ellentétesen reprezentálják: míg az *aktív csoport* egybehangzóan a feladat ellátására alkalmatlannak ítéli meg a rendelkezésükre bocsátott eszközök minőségét (és sokan azok mennyiségét is), addig az *inaktív csoport* a (saját) tárgyi feltételekről kizárólag pozitív előjelű vélekedéseket alkotott. Nem meglepő módon csak az *aktív csoportban* reprezentálódik a sajátos feladat ellátásához szükséges szakmai ismeretek megszerzését elősegítő kiképzés elégtelensége.

Összességében az a kép bontakozik ki, amely szerint a „tűzvonalba” szolgálatot teljesítő kollégák számára a történeteket társas szinten megragadó valóság egyik fontos összetevője nem más, mint az eredményes rendőri akcióhoz *szükséges tárgyi és személyi feltételek mindegyikének teljes hiánya vagy azok elégtelensége.*

Mint azt már jeleztük, az eseményekben passzív szerepet betöltő *inaktív csoportban*, párjával egyezően, széles körben reprezentált a rendőrökkel szemben fellépő civilek agressziója, de az agresszió tematika ezen túlmenően, árnyaltabban, körükben már nem jelenik meg. Még a székház főbejárata körül felsorakozó bajtársaik részéről a civilek ellen irányuló agressziója sem alkot náluk reprezentációt. Az *aktív csoport* tagjai viszont egy emberként reprezentálják a velük szemben állókra fókuszálódó indulatteli viselkedésüket, valamint a civilek agresszív fellépésének általuk sorozatosan elszenvedett következményét, a könnyebb-súlyosabb sérülések bekövetkeztét is. Ez utóbbinak a szóban forgó rendőri csoport közvélekedésben történő felbukkanása persze nem tekinthető revelatív fejleménynek, hiszen az érintettek leginkább személyes, megrázó és tömeges előfordulású tapasztalataiból kinövő szociális reprezentációról beszélhetünk. Annál érdekesebb a rendőrök egymás iránti, verbális formában megnyilvánuló agressziójának kérdése. A csoportban mindez gyenge formában, de szociálisan reprezentált mozzanat (36 százalék). Szokatlan, hogy valamely csapaterős akció végrehajtásakor drámai helyzetbe kerülő rendőri egység tagjai között agresszív megnyilvánulásokra kerüljön sor. Vizsgálatunk ennek okaira nem ad empirikus magyarázatot, ám már az eddigiekben kifejtett rendőri valóság-alkotó elemekre támaszkodva is

felvethetjük, hogy az *aktív csoport* tagjai és társaik tehetetlenek, magukra hagyottnak, kiszolgáltatottnak érezhették magukat. Az események sora kaotikus és kiszámíthatatlan volt, az arra adott reakciók elégtelennek bizonyultak, ebből eredően szorongatott helyzetük szinte megoldhatatlannak tűnhetett fel előttük. Ilyen, érzelmileg szélsőségesen megterhelő körülmények közepette talán már jobban érthető, ha a közös ügyért együtt küzdő csapat tagjainak indulatai alkalmasint egymás felé irányítottan is megjelentek.

Az eseményeket kísérő magas indulati hőfokú mozzanatokról a két, most egymással ütköztetett vizsgálati csoportunk tehát sok összetevőjében eltérő valóságsgemst konstruált. Mindez rámutat a lokálisan érvényes valóságok társas létrehozatalának egyik fontos alapvetésére: nevezetesen, hogy a társas realitást konstruáló szociális aktorok (valamekkora embercsoport) társas viszonyokban elfoglalt helyzete és az ebből adódó értelmezési alapállást meghatározó perspektívája milyen döntő módon határozza meg az egy és ugyanazon dolognak *tűnő* jelenségekre épülő társas jelentésadási folyamatot.²⁸ Márpedig az *inaktív csoport* tagjai a későbbiekben ugyanúgy tudomást szerezhettek a rendőrök civilekkel és egymással szemben egyaránt megnyilvánuló indulatairól. Mégsem konstruáltak mindezekről közös jelentéseket.

Nem lehet véletlen, hogy elsősorban a kritikussá váló körülmények közepette helytálló *aktív csoport*ban figyelhetjük meg a szolidaritás jelenségkörével összefüggő társas jelentések hangsúlyosan jelenlévő konstrukcióit. Ambivalenciát megtestesítő szolidaritási értelmezésekkel találkozunk: egyfelől a csapat tagjai a szoros egymásrautaltságot, egymás iránti érzett felelősséget és aggodalmat kifejező, széles körben megosztott szociális reprezentációt alkotott („rendőri segítség rendőr irányába” 64 százalék, „rendőri szolidaritás” 57 százalék, együttesen: 100 százalék), miközben a magukra hagyatottság általános élményét megtestesítő „nincs rendőri segítség” tartalmi összetevője (86 százalék) arra utal, hogy a rendőrség mint intézmény értelmezésük szerint már nem vállalt velük szolidaritást. Az együtt, vállvetve küzdő társak közt a nagyon is konkrét, interperszonális szinten a szolidaritás élménye markánsan jelen lehetett, de egy általánosabb, ha tetszik, a csoportközi dimenziót érintő értelmezési síkon már nem.

Az *aktív csoport* szolidaritás tematikával összefüggő reprezentációi körében találkozunk egy olyan sajátos összetevővel, amely az érintett rendőrök morális alapállásáról is informál bennünket. A civilekkel a szinte reménytelen, ráadásul a testi épségüket is veszélyeztető összecsapásban részt vállaló

²⁸ László János: Társas tudás, elbeszélés, identitás. Kairosz Kiadó, Budapest, 1999

kollégák ugyanis még abban a válságos szituációban is képesek voltak arra, hogy differenciáltan ítéljék meg a „másik oldal”, a velük szemben álló civilek alkotta sokaságot. Az a fejlemény, hogy a civilek egy részétől az irántuk, rendőrök iránt megnyilvánuló szolidaritási gesztusokról társas reprezentációt alkottak („civil szolidaritás” kód: 36 százalék), azt jelzi, hogy még az adott körülmények ellenére sem tekintették – és *hosszú idő múltával sem tekintik – a jelen lévő civilek összességét valamely egységesen ellenük fellépő, ellenséges szándékú egésznek*. Mindez azoknak a rendőrökről alkotott kutatói álláspontoknak a határozott cáfolata, amelyek szerint a rendőrök szinte minden civilt paranoid módon ellenségnek, bűnösnek vagy legalábbis valószínű bűnösnek tartanának.²⁹ Másfelől a civil oldal szolidaritásáról konstruált társasvalóság-összetevő megerősíti egy korábbi, szintén magyarországi kollégák körében folytatott kutatás eredményét, amely azt jelezte, hogy a civilek összességére kiterjedő általános rendőri gyanakvásról vagy a bűnösség generalizált feltételezéséről hazai viszonylatban – szerencsére – nem beszélhetünk.³⁰

Bár az *inaktív csoport* szövegelemeiben a szolidaritás tematika explicit formában nem jelent meg, mégis, a *Pozitív rendőri érzelmek* kódcsoporton belül találunk két olyan tartalmi kört, amely az aktív csapaterős tevékenységet végző társaik iránt megnyilvánuló szolidáris érzelmek átható jelenlétéről tanúskodik. Jelesül a „büszkeség” (100 százalék) és a „hősiesség” (63 százalék) kódok által lefedett tartalmak ennek egybehangzó bizonyítékai.

Az egyikünk által végzett, imént hivatkozott kutatás³¹ eredményei szerint a pozitív értéktöltettel bíró úgynevezett „bajtársiasság típusú” rendőrszolidaritás-forma³² szociális reprezentációjának a beosztotti állományon belüli elterjedtségének mértéke harmincöt százalékosnak adódott. A jelen kutatásban kapott számottevően magasabb értékek (57–100 százalék) jelzik, hogy a rendvédelmi szempontból kritikus helyzetekben, az abban érintettek között

29 Harlan Hahn: A Profil of Urban Police. In: Jack Goldsmith – Sharon S. Goldsmith (eds.): The Police Community. Dimensions of an Occupational Subculture. Palisades Publishers. Pacific Palisades, 1974; Carl B. Klockars: The Dirty Harry Problem. In: Carl B. Klockars (ed.): Thinking about Police: Contemporary Reading. McGraw-Hill Book Company, New York, 1983; Krémer Ferenc: A rendőri szubkultúra és a korrupció néhány problémája. Belügyi Szemle, 1998/10., 34–64. o.; Hans Toch: Psychological consequences of the police role. In: Edward Eldefonso (ed.): Readings in Criminal Justice. Glencoe Press, New York, 1973, pp. 85–92.

30 Fogarasi Mihály (2005): i. m.

31 Fogarasi Mihály: Vélemények a rendőri szubkultúráról. Magyar Rendészet, 2003/4., 47–66. o.

32 Krémer Ferenc: A rendőri hatalom természete. Napvilág Kiadó, Budapest, 2003

sokkal intenzívebbé és általánosabbá lesz az egymás iránt érzett rendőri szolidaritás ilyenkor oly nélkülözhetetlen megélése.

Túl a szolidaritás élményein, szintén azonosíthatjuk a tévészékház védelmében részt vevő rendőrök számos további, általuk átélt emóciójának közös reprezentációit. A két csoport közötti, leginkább szembetűnő különbség a félelem terén mutatkozik meg: az események fősodrában szerepet vállaló *aktív csoport* tagjainak mindegyike beszámolt az őt/öket bénító érzés meglétéről. Ezzel éles ellentétben, az *inaktív csoportban fel sem merült a félelem* gondolköre. Mindamellettt figyelemre méltó, hogy az *aktív csoportban* a mindent és mindenkit átjáró félelem mellett összességében sok magasztos, a rendőrök tartását jelző, illetve a feltárt retrospektív élményeikben az önértékelésüket vélhetően utólag megerősítő érzelemfésülés társas reprezentációja a valóságuk elválaszthatatlan része (*Pozitív rendőri érzélem*; 93 százalék). Megélik a magukra hagyatottságból is fakadó, a „muszáj” kényszere diktálta talpraesettségüket, a megőrzött döntési, cselekvési képességüket kísérő érzelmeket „(lélekjelenlét”, „autonómia”). Talán épp a páni félelem ellenére tanúsított helytállásuk okán lehet része oly sokuknak e nemes és egyúttal a hivatástudatuk elmélyüléseként is felfogható pozitív tartalmú érzelmi élményekben.

A büszkeség és az akciószeretet tartalmai a párjához viszonyítva jelentősen kevésbé terjedtek el az *aktív csoportban*. Azt gondoljuk, hogy könnyen értelmezhető e különbség: a „tűzvonalban” hősiesen helytálló rendőri egység végső soron vereséget szenvedett; ezzel a számukra sem letagadható végeredménnyel sokuknak minden bizonnyal nehezen lenne összeegyeztethető a büszkeség önreflektív élménye. Hasonlóképpen, az akkori, szinte reménytelen helyzetük nagy valószínűséggel csökkentette a rendőrök körében amúgy általánosan jelen lévő jellegzetességként leírt akciók utáni vágy³³ kifejeződését (29 százalék), míg a passzívan várakozó tartalék erő tettekkészsége áthatónak bizonyult (88 százalék). A két, eltérő szerepéből adódóan különböző értelmezési perspektívát felvevő csapat egymástól lényegileg eltérően ítélte meg az események várható kimenetelét is. Míg az *inaktív csoport* az optimizmusát megőrizve várta a bevetését; önmagukra mint a támogatás potenciális letéteményeseire gondoltak – ők maguk jelentették magát a reményt (75 százalék) –, addig *aktív csoport*beli társaik az események kibontakozásával párhuzamosan, úgy tűnik, elvesztették a szituáció felett gyakorolt kontroll élményét, és vele a reményt (14 százalék). Az adott helyzetben az optimista

³³ Robert Reiner: *The Politics of the Police*. Wheatsheaf Books, Brighton, 1985

szemlélet fenntartása talán csak egy jól felszerelt és képzett csapat sajátja lehet...

Tudjuk azonban, hogy végül mégsem került sor az erősítés bevetésére. Vélhetően erre reflektál az *inaktív csoport* körében konstruálódott társas reprezentáció, amely határozott morális értéktöltettel átítatva igazságtalanságként (75 százalék) értelmezi mindazt, ami a tévészékház körül akkor megtörtént, vagy éppen nem történt meg, pedig megtörténhetett volna.

Lehet, hogy tényleg a remény hal meg utoljára?

Tanulmányunk második részében a 2006. október 23-i összecsapásokban részes felek történetekkel kapcsolatos társas reprezentációit; valamint az *aktív csoport* és az októberi események idején bevetett rendőrök szociális reprezentációit hasonlítjuk össze.